

Christiaan Ruijgrok (1990) behaalde zijn master in Financial Management aan Nyenrode Business Universiteit en is werkzaam in de financiële sector. Hij onderzoekt voor een grote Nederlandse bank de gevolgen van geopolitieke ontwikkelingen, waarbij het beleid van populistische partijen en de financiële gevolgen daarvan geregeld aan de orde komen.

Christiaan Ruijgrok

DE STRIJD OM IDENTITEIT

De gevolgen van de populistische jacht
op de middenklasse

DE GEUS

© Christiaan Ruijgrok, 2021
Omslagontwerp Sander Patelski

ISBN 978 90 445 4407 7

NUR 320

Dit boek is voor eenieder die de democratie
een warm hart toedraagt.

Inhoud

De stem van het volk 9

DEEL EEN: HET POPULISME

Hoofdstuk 1 – Populisme als ideologie 19

Hoofdstuk 2 – Populisme als strategisch middel 35

Hoofdstuk 3 – De steun voor populistten 50

DE POPU-CHECKLIST 66

DEEL TWEE: MAATSCHAPPELIJKE GEVOLGEN

Hoofdstuk 4 – Populisme en democratie 71

Hoofdstuk 5 – Populisme en democratische grondbeginselen 95

Hoofdstuk 6 – Populisme en klimaatverandering 115

DEEL DRIE: NATIONAAL BELEID

Hoofdstuk 7 – Populisme en economische vrijheid 129

Hoofdstuk 8 – Populisme en het begrotingsbeleid 147

Hoofdstuk 9 – Populisme en sociaaleconomische factoren 161

DEEL VIER: GLOBALISERING

Hoofdstuk 10 – Populisme en immigratie 181

Hoofdstuk 11 – Populisme en handel 199

Hoofdstuk 12 – Populisme en soevereiniteit 214

DEEL VIJF: STRIJD OM IDENTITEIT

Hoofdstuk 13 – Populisme en de strijd om identiteit 231

Dankwoord 251

Bijlage – Een overzicht van onderzochte populistten 253

Noten 255

De stem van het volk

Wat is er gebeurd in de maatschappij dat deze is verdeeld in Henken en Ingrid's tegenover Mohammeds en Fatima's, in *people* versus *deplorables*, in haves en havenots en in kansrijken en kansarmen? Wat is er gebeurd dat groepen worden weggezet als racist, graaier, boomer of dor hout? Wat is er gebeurd dat de kranten vol staan met berichten over gele hesjes, boze boeren, antivaxers, klimaatgekkies en viruswaanzin? Dat zelfs de onderwijzers, het zorgpersoneel, de brandweer en politie demonstreren op het Binnenhof?

De hedendaagse samenleving is gepolariseerd en in het maatschappelijk debat wordt het begrip 'populisme' vaak gebruikt om een verklaring te bieden voor de tegenstellingen tussen groepen. Ondanks het veelvuldige gebruik ervan, heeft niet iedereen de definitie van populisme scherp. Bij veel mensen roept het associaties op met 'het volk', maar het begrip vereist nadere uitleg. Het populisme dankt zijn naam aan het Latijnse woord *populus*, dat 'volk' betekent. In het verlengde hiervan wordt gezegd dat populistten pogen de vox populi, oftewel de stem van het volk, te vertegenwoordigen. Het is dus terecht dat men het populistisch gedachtegoed associeert met 'het volk', al behelst populisme veel meer dan alleen dat.

Het populisme is van alle tijden. Ook al is het begrip gebaseerd op het Latijn, de Grieken maakten er al melding van. In de eerste decennia na de introductie van de democratie betraden de eerste populistten de politieke arena. Bijna 2500 jaar geleden waren dat Pericles en Cleon. Laatstgenoemde was het oneens met de voorzichtige strategie van Pericles in de Peloponnesische

Oorlog en trachtte een verandering te forceren door het volk te mobiliseren, een strategie die Pericles in het verleden al eens met succes had toegepast. In het Romeinse Rijk waren er eveneens politici die de vox populi centraal stelden. Deze groep werd de Populares genoemd en de gebroeders Gracchus en Julius Caesar zijn prominente voormannen van deze stroming. Na eeuwen van beperkt gebruik beleefde de term populisme haar herintrede in de laatste decennia van de negentiende eeuw in de Verenigde Staten, alwaar de Populist Movement zich inzette voor de boeren die het slachtoffer waren geworden van slechte oogsten, lage prijzen en financiële moeilijkheden.

Populisme is geen fenomeen dat is voorbehouden aan de politiek. Volgens de traditie had de prefect Pontius Pilatus de gewoonte om tijdens elk pesachfeest één gevangene vrij te laten. Voor Pilatus was duidelijk dat Jezus Christus uit afgunst aan hem was uitgeleverd en om hem te sparen, besloot Pilatus om het volk te laten stemmen. Hij bood hun de keuze voor vrijlating van Barabbas, een notoire crimineel, of Jezus Christus, ervan uitgaande dat het volk laatstgenoemde gratie zou verlenen. Tegen alle verwachtingen in slaagden de hogepriesters en andere aanwezigen erin het volk op te zwepen en hen ertoe te bewegen voor vrijlating van Barabbas te ‘stemmen’. Het volk wilde niet enkel een veroordeling van Jezus Christus, maar verlangde zelfs een kruisiging.

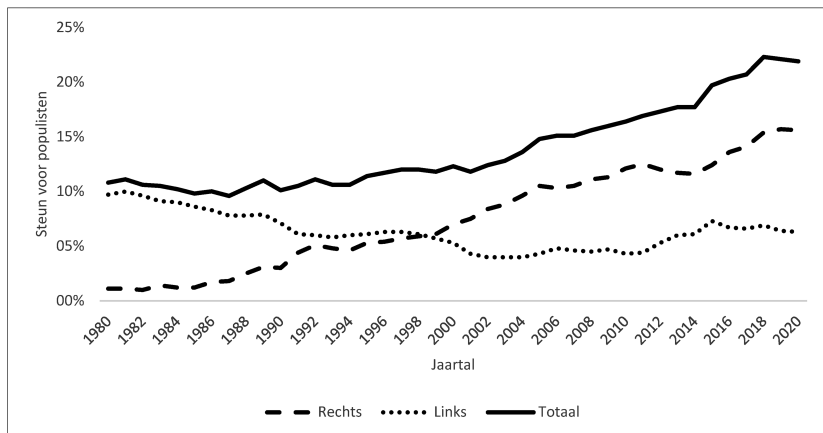
Gedurende de afgelopen decennia is de politieke relevantie van het populisme meermaals aangetoond. In 2016 ging er een schok door de wereld toen bekend werd dat een meerderheid van de Britse bevolking vóór het verlaten van de Europese Unie had gestemd. De brexit was tegen elke verwachting in realiteit geworden. Een aantal maanden later verraste Donald Trump vriend en vijand door de verkiezingsstrijd met Hillary Clinton in zijn voordeel te beslechten. Direct na deze historische gebeurtenissen gingen we op zoek naar mogelijke verklaringen en al snel werd

het populisme en werden de populisten als boeman aangewezen. De populisten hadden een politieke aardverschuiving teweeggebracht. Hierdoor is de aandacht voor het populisme toegenomen en in een opiniestuk in de *Financial Times* werd 2016 zelfs als 'het jaar van de demagoog' bestempeld.¹ Volgens de *Merriam-Webster* is een demagoog 'een leider die zich bedient van populaire vooroordelen en onjuiste beweringen en valse beloftes doet om aan de macht te komen'.

Waar het populisme in voorgaande decennia voornamelijk voet aan de grond kreeg in Zuid-Amerikaanse landen, zoals Venezuela, Chili en Peru, gaat deze vlieger tegenwoordig niet langer op. Het populisme is een wereldwijde factor geworden. Er zijn tegenwoordig tal van populistische beleidsbepalers: Bolsonaro in Brazilië, Duterte in de Filipijnen, Modi in India, Widodo in Indonesië, Orbán in Hongarije, de mannen van PiS in Polen, Poetin in Rusland, Erdoğan in Turkije, Trump in de Verenigde Staten, en velen meer. Ook in landen als Zweden, Duitsland, Oostenrijk en Nederland is de steun voor populisten sterk toegenomen. Populisme is relevanter dan het ooit is geweest.

De grafiek in Figuur 1 bevestigt deze relevantie.² De steun voor populistische partijen bedroeg 10% van het wereldwijde electoraat in 1980 en inmiddels is dat ruim 20%. De steun voor linkse populistische partijen is redelijk stabiel en het is vooral de rechtse variant die de afgelopen decennia aan belang heeft gewonnen. Vooral in Europa en Noord-Amerika is een toename in steun voor rechts-nationalistische partijen zichtbaar. Sinds 2000 weten deze partijen een groter deel van het electoraat aan zich te binden en wellicht speelt de introductie van de euro hier een rol in. Sinds 2015 is de steun verder toegenomen, mogelijk veroorzaakt door de vluchtelingen crisis. Het logische gevolg van de toename in steun voor populisten en populistische partijen is dat het populisme steeds meer aandacht krijgt in de media. Er wordt gezocht naar verklaringen voor 'de machtsgreep' van populisten en de gevolgen van deze verschuiving. Verder krijgen de 'experts' de kans om hun mening te geven over dit fenomeen en

vaak is de insteek van het verhaal negatief. Door de grote variëteit aan informatie die over het populisme wordt verstrekt, is de onduidelijkheid over het onderwerp toegenomen.

Figuur 1: Deze grafiek toont de wereldwijde steun binnen het electoraat voor populistten en populistische partijen, inclusief het onderscheid tussen links en rechts. Er is een duidelijke stijging zichtbaar, waarbij vooral de rechtse variant in trek is.

Maar wat zijn linkse en rechtse populistten? Populisten kunnen grofweg worden gecategoriseerd op basis van het beleid dat ze voor ogen hebben. De *socio-economic* (SE) populistten geloven dat het volk bestaat uit eerlijke, hardwerkende mensen uit de middenklasse en dat de elite bestaat uit grote bedrijven, de rijken en aanhangers van het kapitalisme. Deze categorie wordt in dit boek links populisme genoemd. Aan de andere kant van het spectrum staan de *cultural* (C) populistten, die in dit boek rechts worden genoemd. Zij omschrijven het volk als inheemse bewoners van een land en zien immigranten en religieuze minderheden als bedreiging. De *anti-establishment* (AE) populistten geloven dat politici een bedreiging vormen voor de hardwerkende middenklasse en deze categorie wordt niet gestuurd door ‘links’

of ‘rechts’ beleid. In dit boek gebruik ik eveneens de term anti-establishmentpopulisten.

Dit boek is de weerslag van een zoektocht naar de verklaring voor de ontwikkeling van populisme binnen de politiek, waarbij drie vragen centraal staan. Allereerst, wat is populisme? Wat is de definitie van dit begrip en welke stromingen worden onderkend? De tweede vraag is waarom het populisme nu zoveel meer steun krijgt dan voorheen? Welke ontwikkelingen hebben hieraan bijgedragen? In de media worden verschillende verklaringen geopperd, en de uitwerking daarvan laat vaak te wensen over. Door de formulering van antwoorden op de eerste twee vragen kunnen de drijfveren achterhaald worden van mensen die een populist steunen. De derde vraag is wat de gevolgen van populistisch beleid zijn? Is dit beleid echt zo slecht als in de media wordt geschetst? Is er inderdaad sprake van een democratische recessie? En is het terecht dat historici vergelijkingen maken met de jaren dertig van de vorige eeuw?

In totaal worden negen thema’s uitgewerkt om te bepalen wat de daadwerkelijke gevolgen van de populistische jacht op de middenklasse zijn. Zowel de maatschappelijke als de economische ontwikkeling van een land onder populistisch bewind komt aan bod. Er zijn verschillende redenen waarom ik heb besloten om naar (sociaal)economische thema’s te kijken. Allereerst zijn deze thema’s uitermate geschikt om het beleid van politici te analyseren, omdat elke vorm van politiek beleid van directe invloed is op de ontwikkeling van de economie. Zo is het politiek beleid van Trump de reden dat er een handelsoorlog is tussen China en de vs, wat grote economische gevolgen heeft. Volgens Geert Wilders moet immigratie worden gelimiteerd en de economische gevolgen van dergelijk beleid zullen voelbaar zijn. De vermogenden zijn bang voor het linkse populistische beleid van bijvoorbeeld Bernie Sanders en de SP omdat hun politieke ideologie een verhoging van belastingen tot gevolg zal hebben. Daarnaast biedt analyse van het economisch beleid de

mogelijkheid om onderscheid te maken tussen verschillende categorieën binnen het populisme. Van oudsher worden politieke partijen gecategoriseerd op basis van hun visie op de economie en de rol die de overheid hierin speelt. Is dit onderscheid relevant vanuit populistisch oogpunt? Sluit het beleid van 'linkse' en 'rechtse' populistten aan bij deze ouderwetse categorisering? Is er überhaupt verschil in het beleid van 'linkse' en 'rechtse' populistten, of zijn er juist veel overeenkomsten? Als werknemer van een grote bank, zowel in Nederland als in het buitenland, gespecialiseerd in macro-economische en geopolitieke ontwikkelingen, verraste het me dat de economische gevolgen van populistisch bewind in publicaties veelal onderbelicht bleven, reden temeer om dit nader te onderzoeken. Alle informatie, standpunten en visies in dit boek zijn op eigen titel en hoeven dus niet in overeenstemming te zijn met de visie en overtuigingen van mijn werkgever.

Populisme is een polariserende factor geworden. Degenen die op een populist stemmen staan lijnrecht tegenover de tegenstanders van diezelfde populist. Sinds Trump president is, woedt er een verharde strijd tussen Democraten en Republikeinen en is de maatschappij gepolariseerd. De polariserende boodschap van de betrokkenen heeft de kloof vergroot. Juist nu de belangstelling voor populistten toeneemt en zij beleid (mede) bepalen is het belangrijk om ervoor te zorgen dat de dialoog tussen voor- en tegenstanders niet verzandt. Naast het belichten van de (sociaal)-economische gevolgen van populistisch beleid hoop ik met dit boek de kloof binnen de samenleving te verkleinen en bij te dragen aan de kwaliteit van de discussie. Daarnaast wil ik door middel van dit boek mensen de handvatten geven waarmee zij in het stemhokje een besluit kunnen nemen dat aansluit bij hun normen en waarden en visie op de toekomst. Kennis vooraf van economie, politiek of geschiedenis is hierbij niet nodig.

Dit boek is deels gebaseerd op bestaand onderzoek naar populisme, het gedrag van populistten en de invloed van populistisch beleid op de economie. De tweede vorm van onderzoek betreft data-analyse. Binnen het onderzoek staat het beleid van 35 populistten centraal.³ Elk van hen is geselecteerd op basis van een minimale termijn van drie jaar, de verschillende ideologieën die aan hun beleid ten grondslag liggen en de beschikbaarheid van data. Het beleid van deze populistten wordt met elkaar vergeleken om conclusies te trekken over individuen en populistten die een bepaalde ideologie nastreven. Daarnaast wordt het beleid van de populistten vergeleken met het beleid dat overige politici voeren in het land waar een populist actief is, zodat het mogelijk is om overeenkomsten en verschillen tussen populistten en niet-populisten te vinden. In de Bijlage is een lijst toegevoegd met daarin alle populistten en populistische partijen die tot de dataset behoren, inclusief de regeringsperiode, het land waarin ze actief zijn of waren en de stroming waar ze toe behoren.